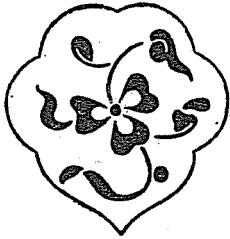

Tarih

TANZİMATI TANIMAK...

M. SAİD
ÇEKMEGİL

1839 da ilân edilen tanzimatın ne olduğunu Millet'in çoğu bilmiyordu; ama tanzimatı ilân etmemizi şiddetle isteyen garblılar ne yaptıklarını biliyorlardı. Ordularının muvaffak olamadığı ehl-i salıp hareketini siyasilereyle başa-racaklardı. Kararları katiydi. İmparatorluk içli dışlı buhran ge-çirmekteydi, fırsat bu fırsattı. Bütün dünya müslümanlarına li-der olarak tanınan bir devleti islâmiyetten uzaklaştırabilirlerse artık mesele kalmıyacaktı. Ehl-i salıp Kudüs'e girecek, ehli mad-de islâm topraklarındaki ham maddelerden rahat rahat istifade edecekti. İşte bütün bunlar için tanzimat hareketini var kuvvet-leriyle destekliyorlardı. Yoksa nelerine gerekti. Osmanlı İmpara-torluğu bir islahat yapar da keşmekeşten, kötü gidışattan kurtu-lursa kendilerinin ne kâri olabilirdi? Hatta Osmanlı imparator-luğu Kur'an ahkâmına sarılarak yeni yeni dinamik hamlelerle uyanırsa, bir zamanların Viyana kapılarına dayanan kahraman akıncıları bu sefer de Paris'i, Londra'yı tehlikeli durumlara so-kabilirlerdi. Onlar bunları çok iyi biliyorlardı. Belki onların bu niyetlerini bizdeki maşaları da biliyordu. Kim bilir bu maşaların adları Ahmet, Mehmet olmasına rağmen belki de onlardandı, belki de şerefsiz bir ömrü ellerine geçirdikleri makamda ibka etmenin yolunu bunda buluyorlardı. Belki de İslâmi siyasetten mahrum olarak, masum millet'in kurtuluşunu böyle hareket et-mekte arıyorlardı. Böyle olunca da müthiş bir idraksizlik gös-terilmiş olmaz mıydı? Müslüman için kurtuluş, yükseliş ancak Kur'an'a sarılmakla olacağına göre garpta veya şarkta aramaya ne lüzum vardı? (Hikmet müminin yitiği) değil miydi? (Nerede bulursa alır) buyurulmamış mıydı? Esasen müslümanın kendi-sinin erişmesi lazım gelen ilmi, fenni ve teknik merhalelere -her hangi bir sebeble- başkaları ulaşmış ise, onu da kendi malı oldu-ğunu bilerek almaya koşmasına garphlaşma denmez, belki de is-lâmlaşma denirdi. Bu şuur gösterilmediği gibi, tashihi güç hata-lara düşülerek, teknikten ziyade onların örf, adet, ahlak, hukuk nizamlarına özeniyorduk. Hala da böyle özentilerden -bunca ders-lere rağmen- kurtulamıyan ve münevver geçinenlerimiz çoktur.

Eğer gayeleri milleti samimiyetle kurtarmak olsaydı, her şeyden evvel islâmiyeti esaslı bir şekilde tetkikle işe başlanılırdı. O zaman aradıkları hazinelerin anah-tarlarının orada ehil bir el beklediğini görürlerdi.

Genç müellif Ziya Uygur diyor ki: «...İslâm âlemi için inkılâp, latinleşmek, yunanlaşmak ve sonunda yahudileşmek değil, bilakis islâmiyeti bu kaynaklar-dan gelmiş olan bidatlerden ve hurafelerden kurtarıp Kur'an'ın ruhuna, Hadis-i şeriflerimizin isteklerine uygun olarak islâmlaşmaktır. İslâm âleminin yarım ya-malak aslı ve esası olmayan uydurma şeriatlere ve felsefelere ihtiyacı yoktur. O, başlı başına bir bütün ve mükemmeliyettir. İslâm âlemi eskiden beri kendisini sarmış ve sarmış bulunan kara zihniyetlerin bulaşığından temizlenmeye muhtağ-tır. Bunun için de Ehl-i sünnet yolunun büyük otoritelerinin eserlerinin yeniden tetkiki ile harsımızın ana kaynaklarını meydana çıkarmak, benliğimizi bu yüksek eserlerin muhteviyatıyla beslemek ve kuvvetlendirmek lâzımdır. Bu suretle hem istilasına maruz kaldığımız yabancı kültürlerin tesirinden ve hem de bu yüzden uğradığımız aşağılık duygusundan yakamızı kurtarmış oluruz. İslâmlar için uya-nışın manası budur.»

Hangi şekilde olursa olsun, Tanzimat bizi bizden uzaklaştırmak bahasına girilmiş ve bizzat garplılar tarafından şiddetle arzulanmış bir garplılaşmak hareketi olduğu güneş gibi aşikârdır.

Bunun böyle olduğunu bir çok kaynaklardan tetkik edebilirsiniz. Bazı tari-hi şahadetleri arz edeceğim. Çünkü Tanzimat ve sonrası, hülaseten de olsa, han-gi fikre hizmet edilerek yapıldığı bilinmezse bu sözde garplılaşma hareketlerin-den bu yana yetişen tanzimat münevverlerini bihakkın tanımaya imkanlar azalır. Büyük şairimiz Âkif o zamanların yetiştirdiği güya münevverleri şöyle anlatır:

«Mütefennin tanılan üç kişinin kıymeti de,
Münhasır anlamadan, dinlemeden talide.
Kim mesaisini bir gayeye vardırı, hani?
Gösterin paye-i tahkika teali edeni?
Nazariyata boğulmakla geçen ömre yazık;
Ameli kıymetidir kıymet-i ilmin artık.
Bu hakikatleri lâkin kim okur kim dinler?
Sivriilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,
Düşünür (Dini nasıl yıkmalı bunlarla?) diye.
Böyle bir maksad için çok bile İdadiye!
Üdebanız hele gayetle bayağı mahlukat...
Halkı irşad edecek öyle mi bunlar? Heyhat
Kimi garbın yalnız fuhuşuna hasbi simsar.
Kimi İran malıdır der, köhne alır hurda satar!
Eski divanlarımız dopdolu oğlanla şarap,
Biradan, fahişeden başka nedir şiri şebap?
Serseri, hiç birinin mesleği yok, megrebi yok,
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver
Hiç utanmaz, protestanlara zangoçluk eder!
O benim en ebedi hasmım olan Rusya bile,
Hakkı teslim edelim! Hiç de değildir böyle.
Mütefenninleri tâ keşfe kadar tırmanıyor;
Edebiyatı anıldıkça zemin çalkanıyor.
Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
Udeba namına kim varsa, huduttan dışarı.»

Tanzimattan biraz evvelisi için, yani Sultan Mahmut hakkında Fransız sefi-ri Angelhard: «Müşarünilehy eski adetleri terketmek, Türklükten çıkmak arzusunda bulunmakla beraber Türk kalıyordu. Takip ettiği islahat ve icraat yo-lunun hemen her adımında muasırlarının dini ve milli müfrit hassasiyetleri kar-sısında tevakkufa mecbur kalmıştı.» der.

Hız. Ebu Bekri Sıddık (R.A.) dediği gibi; «Bir millet Allah yolunda cihad-dan fariğ olursa o millet zillete düçar olur.» Krallara tağlar giydiren koca impara-torluğunun yeni padişahı olan on yedi yaşındaki Sultan Abdülmecidi tebrike ge-len sefirler ilk söz olarak ne diyor:» Zat-ı padişah, pederlerinden ulvi bir miras olarak kendilerine intikal eden islahat işine devam etmek emelindedirler?» de-mek ki zayıf bulunduğu osmanlı devletini islahat maskesi altında emellerine hizmet

ettirmekte Türk düşmanları ne kadar alakanyorlardı ve devlet zayıf düşmüştü ki yabancıların iç işlerine karışmalarında değil kızabilmek, itaat ediyordu.

İşte bu mukaddime içerisinde islâmî düşmanları Mustafa Reşid Paşa'da bulunduğu imkânlarla tanzimatı ilan ettiriyordu. Biliyorsunuz tanzimat fermanı baştan başa şer'i şerife dayanacağını iddia ettiği halde şeriatle bağdaşamayacak vadedilerle tezatlar mecmuasıydı. Ve bu vatlarla müvazi olarak hemen Fransız ceza kanunu tercüme edildi ve yine bir fransız yazarına bir de medeni kanun hazırlandı. Doğrudan doğruya bir garp kopyası olmaya başlayan hükümet bu hususta o kadar ileri gitmişti ki yabancıların bazıları, kıskançlık saikiyle de olsun, Tahammül edemiyordu. Bu hususta o zamanki Avusturya başvekili prens Meter-nih'in İstanbul sefaretine gönderdiği uzun bir telgraftan aldığımız parçalar ne güzel delildir: «Rab-ı âliye şu surette hareket etmesini tavsiye ederiz: Hükümetinizi, mevcudiyetinizin üssülesası olan ve zat-ı şahane ile müslüman tebası arasında rabita teşkil eden dini kanunlara hürmet ve riayet esası üzerine bina ediniz... Avrupa medeniyetinden sizin kanunlarınıza uymayan kanunları almayınız, iktibas etmeyiniz. Zira garp kanunları, hükümetinizin temelini teşkil eden kanunların müstenit bulunduğu usül ve kavâide asla benzemeyen kaideler üzerine tesis olunmuştur. Garp memleketlerinde esas olan şey hristiyan kanunlarıdır. Siz Türk kalınız. Lakin mademki Türk kalacaksınız ahkam-ı islâmiyeye temessük ediniz. Sair dinlere karşı müsadekar olmak için islâm şeriatının size gösterdiği kolaylıklardan istifade ediniz... Bir kanunun icra ve tatbik esbabına temin etmeden asla ilan etmeyiniz. Hak yolunda, doğru yolda ilerleyiniz. Fakat bunu yaparken garbın efûârı umumiyesi saydığımız şeye ehemmiyet vermeyiniz... İslâm memleketlerinde mazarrat ikandan başka bir netice hasıl etmeyeceği aşkar olan islahatı kabul ve tatbik etmemesini tavsiye ederiz.» Bu tavsiyeleri yapacak kendi içimizden kimse yok muydu? Olmaz olur mu, vardı. İçleri kan ağlıyordu, ama ne çare ki ipin ucu bir defa elden çıkmıştı.

İşler bozuluyordu, Reşit Paşa'nın rüşvet aldığı ve Mıgırdıç isimli hususi bir sarrafına gümrük mültezimliği yaptırdığı, Mehmet Ali Paşa'nın sadarete çıkması ve Mıgırdıç hesaba çekmesiyle, halk arasında şayi olup gitmişti. Bir ömrü mücahede içerisinde geçiren Eşref Edip Beyin ifadesiyle: «Tanzimat halkın nazarında en müthiş bir bela idi.»

Hele garblıların baskıları çekilmez hal almıştı. Şu tarihi vesikalara bakınız: «...İngiltere sefiri Lord Stratfort 1834 fermanının feshinden bir kaç ay evvel mürtedleri veya sadece küfürbazları ağır cezaya mahkum eden şer'i hükümlere şiddetle itiraz etmişti. Rifat Paşa da şu cevabı vermişti: (Siyasi meselelerde avrupanın nasihatlerini daima hüsnü telakki ederiz. Fakat dinî işlerde tam istiklâlimizi muhafaza etmeğe mecburuz. Din, bizim kanunlarımızın esası, hükümetimizin mezarı istinadıdır. Bizim gibi padişah dahi bu esasa dokunamaz. Vicdanımızı cerihedar eden muamelatı men edebiliriz, ve bunu size mahremena bir surette caid ve temin edebiliriz. Lakin ahkamı şer'iyyenin birini fesih ve ilga eder yolda bizden bir emirname istemek, hükümetimizin temelini kazmak, tahrip etmektir.» Ve devamlı «1854 te İngiltere sefiri müslümanların din değiştirmelerine ve hristiyanlığı kabulde serbest oldukları esasını halifeye kabul ve bunu alenen beyan et-tirmeğe çalıştığı zaman osmanlı vükelası aynı itirazı tekrar ettiler. Ali Paşa dedi ki: (Padişah böyle bir talebe muvaffakat ederse artık islâm milletinin halifesi olamaz, saltanatı da çok zaman muhafaza edemez. Mürtedler ile küfürbazların bundan sonra ağır cezaya maruz kalmıyacaklarına dair diploması tarikiyle size teminat verebiliriz. Fakat bu müsade-i mahsusayı ilan etmek, halk ile ulema arasında o kadar şiddetli bir galeyana sebep olur ki önünü almaktan aciz kalırız.) Bu acizane itirazdan şumaran küştah ingiliz sefiri, kuvvetin yanında fare, zaafın yanında kedi kesilen bayağı zihniyetiyle bakınız nasıl kükrüyor: «Dininizden, halifenizden bana bahsetmeyiniz. Bunların hepsi münasebetsiz şeylerdir.»

İktidardan düşünce «Tanzimat diye şimdiye kadar yapılan şeylerin, memleketi tahripten, hristiyanların menfaatlerine hizmetten başka bir şey olmadığını» bizzat itiraf eden Reşit Paşadan başlayıp kısa kısa da olsa bu iddaları teyit edenlerin bilhassa Reşit paşanın kendi yetiştirdiklerinin görüşlerinden istifade ederek mevzuu biraz daha açalım. Evvela şunu arzedelim:

Namık Kemal konuşuyor: «Babiali islahat fermanını neşrelediği sırada fen-ni siyasetteki cehaleti tammesi cihetiyle avrupaya karşı hristiyanların hukuku şahsiyyede İslâm ile müsavi tuttuğunu ilan eyledi. «Namık Kemal ve Ziya Paşa Reşit paşanın gençleridir ki, onlar bile bu açık gafleti saklamıyorlar. Ziya Paşa

anlatıyor: «Tanzimatçılar süfera nüfuzunu peşibani ikbal etmek yolunu tuttuktan sonra sefaretler kuvvetiyle inip çıkmaya başladılar. Sefirler sırmalı nişanlar, zevceleri pırlantalı ziynetlere gark oldular. İş o hale geldi ki sadaret tebeddülünde sefirlerin istimzacına mecbur kalındı. Tervici meram için İstanbul ve taşrada gayri müslim ahali ecnebi tabiyetine geçmeğe başladılar.. «Hıristiyanlara müsavatta müslümanları fersah fersah geçtiler. Hıristiyanların mahafaza-i hukuku üç dört kabza-i kefalet altında temin olundu. Hukuk-u islâmiye feda olundu. Müslümanlardan bedel-i askeri altı bin kuruş alınırken hıristiyanlar elli kuruş veriyorlardı. Müsavat böyle mi olur?.. «Ahlak-ı milliye fasid oldu. Devletimizin her şube-i idaresinde nazarı yeis ve teessürle görülen fenalıkların kaffesi işte bu mebededen tevellüt etti. Vükela ve ricâli devlet beyninde dinsizlik modasının muteber olduğunu gören ikbal perasten, lisan ve etvarını o yolda koyup ve haltevbâie ve bitteselsül ahad ve nisvane ve etfale kadar sirayet etti. Namaz kılmak ve oruç gibi feraizin ifası adeta nümunei humku cehalet, alenen irtikabı fırku mehâni nişanei aklu fetanet addolundu. Avrupanın iyi şeylerini değil hep sefahatını taklide koyulduk.»

Yine Namık Kemal konuşuyor: «Tanzimat devrinde memleketin iktisadi vaziyeti çok bozuldu. Tekâlifin ağırlığından ve askerliğin yalnız müslümanlara münhasır bulunduğundan bazı vilayetlerde ziraat yapacak adam kalmadı. Mahmut muahadat ile avrupalılara verilen hürriyeti ticaret neticesi olarak yerli tezgâhları kapandı. Erbağ-ı sanat harab oldu. Ecnebilere türlü türlü imtiyazlar verdik. O yüzden ticaret-i hariciyemizden başka ticaret-i dahiliyemizi bile yabancı ellere verdik»

Daha o zaman başlıyan ve maalesef sadrazamlığa kadar çıkabilen hıristiyan perestlik bazı münevver geçinenleri nasıl bir aşağılık duygusuna sürüklediğine Ziya Paşa bakınız ne acı tarihi bir misal veriyor: «Fuat Paşa Nise giderken Roma'ya uğrayıp papa ile görüşmüş ve bermutat duasını almış olduğundan vefatında Nis şehri patriği katolik ayini üzere defnolunması hakkında teşebbüsatta bulundu. Türkiye sefiri buna luzüm olmadığını söyledi ise de patrik ısrar etti. Nihayet meyitin yatağında usulü mütadenin icrasıyla iktifa olunmasına patrik müsaade etti.»

Cevat Rifat Bey diyor ki: «Tanzimat garblıların gayet sanatkarane birinci hamlesidir. Avrupalılaşmak, terakki etmek ve modern bir devlet kurmak maskesi altında, benliğinden iğrenen, mazisini hakir gören, ananelerine sırt çevirmiş, aşağılık duygusuna gömülmüş bir millet meydana getirmek ve sonra onu kolaylıkla yutmak.. Aynı zaman da bütün dünya milletleri arasındaki şeref ve itibarını ve müslüman dünyasındaki mevkiini hiçe indirmek... Tanzimatın görünmeyen hedefi bu idi. Sinsi, sinsi, tatlı tatlı yoluna devam etti.»

Münevver geçinenlerin çoğu (din terakkiye manidir) diyor, kimisi de kopkoyu dinsizliğe yönelmek istiyordu. Bu devrin halini Ziya paşanın bir terkibi bendiyle dile getirelim :

«İkbal için ahab-ı siayet yeni çıktı
Bilmez idik evvel bu dirayet yeni çıktı»

.....

İslâm imiş devlete pependi terakki
Evvel yoğ idi işbu rivayet yeni çıktı!

Bütün bunlara sebep, yalnız bocalayıp kalan Osmanlı idaresi değil, yukarıda gördüğümüz gibi, Kanuniden beri İslâmî şuru kısırlaştırılan sefahat, eğlence, rahat ve rindane yaşayışlarla dev cümlesi İmparatorluğun zayıflamaya başlaması ise: Devletin düşmüş olduğu bu sarhoşluktan ayılmamasını şiddetle isteyen dış tesirler, bilhassa ehl-i salbin öncülerinden Fransa ve İngilterenin, tarihi düşmanımız Moskofun rolü büyüktür. O kadar ki, Selanik ve civarında, bilerek bilmiyerek, dış tesirlerle faaliyete geçen, güya hürriyet isteyen İttihat Terakki gibi fırkaları açık açık körüklemekten çekinmemişlerdir. Buna bir İttihatçının Erzurumda İttihat ve Terakki cemiyetini nasıl kurduklarını Rus İngiliz, Fransız temsilcilerinin açılış merasimine nasıl iştirak ettiklerini, faaliyetlerini anlatırken: «Nihayet bu umumi ahenkten hoşlanan Fransız İngiliz konsolosları beni yemeğe davet etmişlerdi. Rus general konsolosu da tertip ettiği çayda bana teşekkür ediyor,» Diye yaptığı bir itiraf bile ne açık delildir düşünenler için.

Yeni nesil için tarihi hakikatlar açılıyor artık.